

Kuruyan Bataklık, Solup Giden Erkeklik: *Akçasazın Ağaları*'nda Doğa ve Erkeklik

İsmet Tarık Gölge*

Öz

Bu makale, Yaşar Kemal'in *Demirciler Çarşısı Cinayeti* ve *Yusuşçuk Yusuf* romanlarından oluşan *Akçasazın Ağaları* serisine eleştirel erkeklik incelemeleriyle ekoeleştiriye beraber düşünen bir okuma önermektedir. Makalede serinin iki ana karakteri olan Derviş'le Mustafa arasındaki eril rekabet E. Sedgwick'in (1985) homosoyallik kavramı ışığında ele alınmakta ve söz konusu homosoyal ilişkinin geçirdiği dönüşümle Çukurova'daki ekolojik dönüşüm arasındaki paralellik üzerinde durularak ekolojikle erkeklik arasındaki ilişki tartışmaya açılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: erkeklik, doğa, Yaşar Kemal, homosoyallik, toplumsal cinsiyet.

Dry Wetlands, Faded Masculinities: Nature and Masculinity in *Akçasazın Ağaları*

Abstract

This article offers a reading of Yaşar Kemal's *Akçasazın Ağaları* trilogy through an eco-critical and masculinity lens. By examining the masculine rivalry between the novels' two main characters, Derviş and Mustafa alongside E. Sedg-

* Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi.

tarik.golge@bilkent.edu.tr ORCID: 0000-0002-1390-2551

Makalenin gönderim tarihi: 28.11.2020. Makalenin kabul tarihi: 18.02.2021.

wick's (1985) concept of homosociality, and by underlining the parallels between the transformation of this homosocial rivalry and ecological transformation of the landscape of Çukurova, this article argues that Kemal's trilogy exposes tensions between masculinities and ecology that are key to understanding the text's engagement with gender and the environment.

Key Words: masculinity, nature, Yaşar Kemal, homosociality, gender.

Demirciler Çarşısı Cinayeti ve Yusufçuk Yusuf romanlarından oluşan *Akçasazın Ağaları* serisi ikonik “O iyi insanlar, o güzel atlara binip çekip gittiler,” (Kemal, 1977, s.1) açılışıyla Donna Haraway'ın (2003) yoldaş tür kuramını akla getirir. Yoldaş türlerin birbirlerini inşa ettiklerini vurgulayan Haraway için doğa, insanla insan dışının birlikte oluşturduğu ortak bir varoluş, ontolojik bir koreografidir. (s.255) *Akçasazın Ağaları* serisinde toplumsal hayattaki dönüşümü yaban hayatının dönüşümü birbirini tamamlayan, yeniden üreten, kaderi kaçınılmaz şekilde ortaklaşan tek bir unsur olarak var olur. Toplumsal olanla, yani kültürle, doğanın arasındaki ikiliğin bu şekilde alaşağı edilmesi, ekolojiyle toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi de irdelemeye değer kılar. Zira *Akçasazın Ağaları* ekolojik duyarlı bir metin oluşunun yanında toplumsal cinsiyet açısından da dikkate değer unsurlar içermektedir. İki romandan oluşan serinin iki ana anlatı düzlemi vardır. Bunlardan biri anlatıdaki iki başkarakter olan Sarıoğlu Derviş Bey ile Akyollu Mustafa Bey'in mücadelesiyken diğeri sanayileşme ve kapitalist düzenin kurulmasıyla birlikte yaban hayatında meydana gelen tahribattır. Derviş'le Mustafa karakterlerinin eril iktidarlarının zamanla çöküşü Akçasaz bataklığının kurutulup yaban hayatının yok edilmesiyle eş zamanlı gelişir. Bu eş zamanlılık toplumsal cinsiyetle ekolojik tahribat arasındaki ilişki açısından önemli öğeler içerir. Derviş ve Mustafa beylerin, iki aşiret arasındaki kan davasından doğan düşmanlıkları aralarındaki mücadele, onları hem aynı uğurda mücadele eden iki düşman hem de aynı toplumsal ve ekolojik dönüşümün iki farklı kurbanı yapar ki bu durum ikisini kaçınılmaz olarak birbirine bağlar.

Bu bağ, Eve K. Sedgwick'in (1985) homososyallik (*homosociality*) yorumuyla anlamlandırılabilir. Sedgwick'e göre homososyal-

lik, erkekler arası karşılıklı rekabete dayanan bir güç ilişkisidir. Söz konusu rekabet genellikle bir kadın üzerinedir ve erkekler, bu rekabet ilişkisi sayesinde erkekliklerini inşa ederler (s.21-49). *Akçasazın Ağaları*'ndaki beylerin arasındaki rekabet, romanın başından sonuna kadar hep en ön plandadır. Belli bir coğrafyaya hükmetmek için mücadeleye giren aynı sosyal statüdeki iki erkeğin rekabeti, Sedgwick'in homososyal rekabetiyle örtüşecek şekilde gelişir. Bu örtüşmenin sebebi iki karakterin de erkekliklerini birbirleriyle rekabetleri üzerinden inşa etmeleridir. Rekabetin doğurduğu şiddet eylemleri, iki beyi homososyal anlamda birbirine bağlar, eril hegemonyalarını pekiştirir. Özellikle serinin ilk romanı olan *Demirciler Çarşısı Cinayeti*, iki ağanın düşmanlıklarının ve birbirlerini öldürmek için yaptıklarını konu edinir. Derviş ve Mustafa Bey hem kendi erkekliklerini şiddet üzerinden inşa eder hem de birbirlerine karşı düşmanlıklarını yoğun şiddet eylemleriyle gösterirler.

Demirciler Çarşısı Cinayeti'nin on dört ve on beşinci bölümlerinde önce Mustafa, sonra Derviş Bey'in hegemonik erkekliklerini nasıl kurdukları anlatılır. Mübadele sonrası Çukurova'ya yerleşen bir grup Balkan göçmeninin öyküsünün anlatıldığı on dördüncü bölümde, göçmenler Çukurova'ya yerleştiklerinde başlarına gelmeyen kalmaz. Önce salgın hastalıklarla köy kırılır, ardından eşkiyalar kadınları dağa kaçırıp hayvanları çalar. Devlet kurumlarından destek bulamayan bu insanlara, bu belaları başlarına salanın Akyollu Mustafa olduğu söylenir. Mustafa Bey'e yalvarmaya gitseler de Bey onlarla görüşmez (Kemal, 1977, s.151-154). Ertesi gece köye uzaklardan bir ses gelir: "Göçmenler, göçmen uşakları. Sizin oturduğunuz topraklar Akyollu Mustafa Beyin topraklarıdır. Çıkın bu topraklardan. Eğer iki gün içinde bu toprakları bırakmazsanız başınıza daha çok işler gelecektir. Duyasınız." (Kemal, 1977, s.153). Bu ses sonrası göçmenler köyü terk eder. İlginç olan, anlatıcının bu olayın sonrası hakkında söyledikleridir. Bütün Çukurova halkı Mustafa Bey'i takdir edip "Yaşasın Mustafa Bey," der. "İşte adam dediğin böyle olur. Toprağında oturtmadı elin gavurunu." Mustafa ise bununla övünür (Kemal, 1977, s.154). Bölümün sonunda hem Mustafa Bey'in kendisiyle övünmesi hem de halkın onu takdir etmesi anlatıcı tarafından açıkça belirtildiğine göre yapılan eylemin beye bir iktidar sağladığı

söylenbilir. Bu iktidarı kazanmasının yolu da şiddetten geçmiştir. Şiddetin hedefinde iki unsur vardır: mekân ve madun halk. Chris Gibson, (2014) kovboyluk kavramının hegemonik erkeklikle ilişkisini incelerken kovboy imgesine eril iktidar sağlayanın iki unsur üzerinde kurulan hâkimiyet olduğundan bahseder. Bunlar, doğal çevre ve yerli halktır (s.127). Mustafa Bey'in farklı bir coğrafyada ve farklı kültürel kodlar içinde geçen olayında karşılaştığımız erkeklik, kovboy erkekliğiyle çok benzer işler. Amerikan yerlilerine ve onların yaşadığı çevreye hükmederek hegemonyasını oluşturan kovboy tipinin yerini göçmenlere zulmedip yaşadıkları çevre üzerinde egemenlik kuran Türkmen beyi tipi alır.

Bir sonraki bölümdeyse Derviş Bey'in erkekliğini nasıl kurduğunu anlatılır. Daha sonra kız kardeşini başka bir adamla yakaladığını öğreneceğimiz Derviş, karısına sahip çıkmayanın erkek olamayacağını söyleyerek bu sadakatsizliğin suçlusu olarak kardeşinin kocası Kamil'i bulur. Üç sayfalık bu bölümde Derviş'in Kamil'i öldürmesi detaylıca anlatılır. Derviş, önce Kamil'in üzerine atını sürer sonra onu yorulana kadar kamçılar. Ardından yanaşmalarına onu ölene kadar kamçılanmasını emreder. Anlatıcı, Kamil'in beye getirilen cesedini "dilim dilim olmuş, insana benzer hiçbir yeri kalmamış bir et külçesi" olarak betimler. Kamil'den kalanlar köpeklere atılır. Bunun üzerine içlerinde makam sahiplerinin olduğu özellikle vurgulanan Çukurova halkı "Yaşasın Derviş Bey. İşte adam dediğin böyle olur. Gerekeni, gerekenden daha güzel yaptı. Yaptı ama azıcık sert yaptı," der. Derviş de tıpkı Mustafa gibi bununla övünür (Kemal, 1977, s.155-157). Derviş'in yaptıklarının altında yatan sebep namus kavramıdır ki Özbay ve Erol (2013) namusun Türkiye'de erkeklik için önemli bir belirleyici olduğunu vurgular. Erkek, hegemonyasını kurmak için kendisine yakın kadınların cinselliğine müdahale eder, kendi erkekliğini bununla bağdaştırır (s.158). Dolayısıyla namus, eril iktidarın önemli bir unsurudur ve namusu korumak bu iktidarı korumak demektir. Derviş'in namus için yaptıkları da hegemonik erkekliğini kurmasında namusun temel bir değer olduğundan ileri gelmektedir. İki bölümde de art arda görülen iki beyin hegemonik erkekliklerini çeşitli pratiklerle inşa edişleridir. Connell ve Messerschmidt (2005) erkekliğin farklı kültürlerde ve sosyal ortamlarda

farklı şekillerde inşa edildiğini vurgular. Demek ki hegemonik erkekliklerini inşa eden beylerin, yukarıda bahsettiğim pratiklerinin altında yatan, var oldukları kültüre özgü bazı normlar olmalıdır. Yapılan eylemlere bakıldığında şiddet, toprağı ve doğayı sahiplenme, namus kavramına önem verme gibi bazı pratiklerin iki karakter için de önemli olduğu söylenebilir. İki karakterin de toplumdan aldığı “adamlık” onayı açık olduğuna göre eylemlerinin toplumun kültürel erkeklik kodlarını yansıttığı ortadadır. Toplumsal cinsiyet bağlamında kimliklerini inşa edişlerinin kültürel bazı performanslara dayalı olduğunu söyleyen Judith Butler, (2014) toplumsal cinsiyetin biyolojik olarak değil, inşa edilmiş belli kültürel normların performe edilmesiyle şekillendiğini vurgular. Messerschmidt'e (2019) göre birey, eyleme geçmek için sosyal yapıdan faydalanır ve eylemleri sosyal yapının imkânlarına göre şekillenir. Eylemler de sosyal yapıyı sürekli yeniden ürettiğinden, sosyal yapıyla eylem birbirinden ayrılamaz (s.205-207). Derviş ve Mustafa'nın bu şiddet eylemleri ve sonrasında aldıkları toplumsal onay, toplumda erkeklik performansının şiddet uygulayabilme yetisiyle bağlantılı olduğunu gösterir. Performe ettikleri toplumsal cinsiyet rollerini en uçlarda icra etmeleri, onlara sosyal çevreleri üzerinde mutlak bir iktidar alanı sunar. İki bölümün sonunda sosyal çevreden alınan onay özellikle vurgulanmıştır ki bu, beylerin sosyal çevreleri üzerinde kurdukları hegemonyayı gösterir.

Başka bireyleri baskılayarak kurulan bu iktidar alanı Reawyn Connell'in (1987) formüle ettiği “hegemonik erkeklik” kavramını akla getirir. Connell'a göre hegemonik erkeklik, erkeklerin kadınlara ve diğer madun erkeklere karşı baskısını ve hegemonyasını destekleyen, uygulayan, yeniden üreten erkeklik çeşididir (s.183). Ancak Connell, (Connell,1995; aktaran Sancar, 2020) hegemonik erkekliğin durağan bir kimlikten ziyade çeşitli mücadele ve çatışmaları da içeren dinamik bir oluş biçimi olduğunu da vurgular (s.37). Yani hegemonik erkeklikler yalnızca kadınları ya da hegemonik olmayan erkeklikleri bastırmakla kalmayıp kendi içlerinde de mücadele ve dönüşüm içine girerler. Bird (1996) ise homososyal rekabetin bireye kendini gerçek erkek olarak inşa etmesi için bir sahne işlevinin olduğu görüşünü ileri sürer (s.128). Söz konusu mücadele *Akçasazın Ağaları*'ndaki temel anlatı düzlemini oluşturmaktadır. İki bey de

hegemonik erkekliklerini birbirleriyle girdikleri rekabet üzerinden inşa ederler. Bird'ün argümanından hareketle, Derviş ve Mustafa arasındaki kan davasının erkekliklerini inşa edebilmeleri için bir zemin hazırladığı görülür.

İki aşiret arasındaki kan davası, iki ana karakteri daha genç yaşta karşı karşıya getirir. Gençliklerinde, ikisinin de İstanbul'da buldukları bir zamanda habersizce bir araya gelirler:

Derviş Beyin arkadaşlarından birisi, ince, soluk yüzlü delikanlıyı göstererek:

“Tanışmıyor musunuz?” diye sordu. Sonra da ekledi. “Hayret, nasıl olup da tanışmıyorsunuz? Aynı kasabadansınız?”

Derviş elini uzattı:

“Akyollu Beylerden Mustafa.”

Derviş elini köz içine sokmuş gibi, yıldırım gibi çekti. Mustafa da ona doğru uzanmış elini aynı biçimde çekmişti. (Kemal, 1977, s.124)

Gençlik yıllarında el çekip uzaklaşmayla kalan bu husumetin, ileride yoğun şiddet öğelerini de içeren, çok daha yoğun bir rekabete dönüştüğü görülür. İki aşiret arasındaki kan davası kaynaklı düşmanlık her zaman var olsa da Derviş'le Mustafa'nın kişisel husumeti, Derviş'in Mustafa'nın kardeşi Murtaza'yı öldürtmesiyle başlar. Kardeşi öldürülen Mustafa'nın karşılığında Derviş'i öldürmesi gerekmektedir. Bu andan itibaren *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'nin sonuna dek birbirlerini öldürmek için tuzaklar kurup pusuya yatsalar da birbirlerini neredeyse idol olarak görür, hayran olurlar. Öyle ki, Akyollu Mustafa, Derviş Bey'i yakaladığında onu öldürmekten başka planlar kurar:

Onu ben bir yakalasam, önce hiçbir şey yapmam. Elinden tutar baş köşeye yerleştiririm. Ona hiçbir saygıda kusur etmem. (...) Alırım Derviş'i, gözlerini bağlarım. Bir gün sabahdan akşama kadar durmadan üstüne ateş ederim. Ama vurmam onu. Hiç vurmam. (...) su isterse su, yemek isterse yemek veririm. Yeter, canıma kıyma kardaş Mustafa, derse, ben de onu hemen bırakırım. Ama demez o. Bir günde beş tabancayla yüzlerce kurşun sıkırım üstüne. (...) Bir de derim ki ona, dur dediğin anda duracağım, derim. Üçüncü, beşinci, onuncu, yüzüncü gün... O dur deyinceye kadar. (...) Bir de yeter artık, beni öldür Mustafa diye yalvarsa... (...) Yeter, beni öldür, dediği anda da onu bırakırım. Bütün Akyollu kanı ona kurban olsun. İsterse bundan sonra o beni öldürsün. (Kemal, 1977, s.148-149)

Akyollu Mustafa Bey'in hayal dünyasında kurduğu bu sahne onun rakibi Derviş Bey'e olan hayranlığını ve saygısını açıkça gösterir. Derviş'in bu saygıyı kazanmasının sebebi korku, endişe, zayıflık duygularını göstermemesidir ki Michael Kimmel'a göre (Kimmel, 1994; aktaran Hultman ve Pule) bu duyguları saklamak, geleneksel olarak erkeklikle ilişkilendirilen ve erkeklik performanslarını şekillendiren sosyal düzenin dayattığı önemli bir özelliktir. Kimmel'in sıraladığı erkeklik özelliklerinin arasında ekonomik ve fiziksel güç; sertlik, şiddet uygulayabilme yetisi ve kadınlar üzerinde baskı kurma vardır (s.31). Derviş Bey'in zengin bir Türkmen Beyi oluşu ona hem ekonomik güç hem de emrindeki birçok sadık adamı sayesinde şiddet uygulayabilme gücü sunar. Eşit güçte başka bir aşiretin beyi olduğu düşünülünce aynı özelliklerin Mustafa Bey için de geçerli olduğu varsayılabilir.

İki beyin hegemonik erkekliklerini inşa edebilmeleri için yalnız toplumun değil birbirlerinin de onaylarını almaları gerekir. Bu bağlamda Kimmel (1994) erkeklerin, hem kendilerini diğer erkeklikler üzerinden tanımlamak hem de onlarla rekabet etmek için homososyal ortamlarındaki diğer bireylerin onayını kazanmaya çalıştıklarını söyler. Başka erkeklerle yapılan yarış sürekli onların erkekliklerini düşünme, sorgulama, karşılaştırma halini alır ki bu durum zamanla homoerotik bir arzuya dahi dönüşebilir (s.128-129). Yani hegemonik erkeklik pratiği kendini homososyal çevreye kanıtlamakla olduğu kadar, rakipten alınan onayla da ilgilidir. Bu yüzden iki beyin birbirlerine karşı duydukları hayranlık ve saygı bu onaya karşılıklı olarak sahip olduklarını ortaya koyar. İki karakter de kendi erkekliklerini düşmanlarının erkekliklerinin büyüklüğü üzerinden inşa eder. Kasabadaki devlet yetkililerinde oluşan bir heyet hem Mustafa hem de Derviş'i ziyaret edip barışmaya ikna etmeye çalışır. Bu ikna görüşmeleri sırasında Mustafa'yla görüşürken Derviş'e hakaretler edilir ve ondan büyüklük gösterip barışması istenir. Ancak Mustafa, düşmanına edilen hakaretler karşısında kızarıp bozarır, hakaretleri kendi üzerine alınır. Sapsarı kesilip titreyerek, "Derviş Bey bir canavar değildir. Kardeşimi de o öldürmedi, öldürtmedi. Kan içici hiç değildir. (...) Derviş Bey çok soylu, yiğit bir kişidir," der (Kemal, 1977, s.207). Derviş ise bir yanaşması ve karısıyla Mustafa hakkında konuşurken karısıyla yanaşma Hidayet'in ettiği hakaretlere dayana-

maz. Hidayet'e, "Bir daha Mustafa Bey hakkında böyle konuşursan dilini koparırım," der (s.186). Karısı lafı devam ettirdiğindeyse sapsarı kesilir, elleri titrer. "Sus hatun, sus. Öldürme beni," der (s.186). Düşmanına edilen hakareti kendine edilmiş sayar çünkü kendi kimliğini onun üzerinden kurar, erkekliğini onunkiyle özdeşleştirir. İki karakterin birbirlerine duydukları saygı ve hayranlık aslında kendilerine karşı bir hayranlıktır. Kendine rakip olacak kadar yüce gördükleri bir figürün hakarete uğradığını ve erkekliğinin zedelendiğini görmek onları kendi erkekliklerini sorgulamaya iter. Sorguladıkça gelişen korku, aslında hegemonik erkekliğin bir yan etkisidir.

Derviş Bey'in Mustafa Bey'e edilen hakarete karşı "Öldürme beni," (s.186) demesi yani rakibin erkekliğini sorgulayan sözlerin yarattığı krizi ölümle bağdaştırması önemlidir. Roman boyunca rakiple ilgili duyulan kötü sözler ve rakibin eylemleri, başlangıçta kurulan "tam eril" düşman imgesini zedeler ki bu anlar iki hegemonik erkeklik için de kriz anlarıdır. Derviş'in Murtaza'yı yatağında uyurken öldürtmesi Mustafa'nın gözündeki cesur, şerefli Derviş imgesini zedeler. Kendi büyüklüğüne layık bir düşmana sahip olmadığını düşünüp kahrolur. Derviş'i öldürmek istese de uzun süre başaramaz çünkü Derviş korkudan kendini konağına hapsetmiş, camları bile kum torbalarıyla kapatmıştır. Düşmanının bu korkaklığı karşısında çılgına dönen Mustafa, öfkesine yenilip yaşamlarından birinin akıl vermesiyle Derviş'in konağını ve ona bağlı köylülerin ekinlerini yakar. Bu olay, Derviş için bir travmaya dönüşür. "Hala, hala inanamıyorum Hidayet. Başkası yapmış olmasın, ne dersin Hidayet? Koca Akyollu Mustafa, soylu adam, benim düşmanım bu kadar alçağa düşer mi?" (Kemal, 1977, s.158). "Allah Allah, bu adam bu kadar düştü mü? İnsanın böyle düşmanı olur mu?" (Kemal, 1977 s.183) diye sık sık sorgular hale gelir. İki karakterin de düşmanının yaptıklarından dolayı dehşete düşmesi, hatta bunun bir travmaya dönüşmesi erkekliklerini birbirleri üzerinden inşa ettiklerini gösterdiği gibi Sedgwick'in (1994) işaret ettiği şekilde düşmanlık ilişkisinin de ne denli güçlü bir bağ olduğunu gösterir.

İki beyin hegemonik erkeklik inşaları, aynı zamanda sosyal alanda gösterdikleri şiddete dayalı erkeklik performansları ve birbirlerinin güçlü erkeklikleriyle girdikleri mücadele üzerinden şekille-

nir. Ancak Sedgwick'in homososyallikten bahsederken kurduğu üç- gende rekabet halindeki iki erkekliğin ortak arzu nesnesi olarak bir kadına ihtiyaçları vardır. Ancak romanlarda Derviş'le Mustafa'nın birlikte arzulanırları bir kadın figürü olmadığına göre *Akçasazın Ağaları*'ndaki kadın figürü kimdir veya nedir? İki romanda da çok geniş yer tutan doğa tasvirleri ve iki ana karakterin tutumları birlikte incelendiğinde Çukurova'daki doğal çevrenin, hegemonik erkekliklerin uğruna rekabet ettikleri ortak nesne olduğu anlaşılacaktır. Zira iki beyin erkeklik inşalarını incelerken ileri sürdüğüm üzere iktidarlarını kurmalarında çevreye ve toprağa büyük bir rol düşer. Toprağı, hizmetlerindeki köylüler aracılığıyla ekip biçerek gelir elde eder, bu ekonomik güçle de bütün bir coğrafyada iktidar kurmaya çalışırlar. Bunu *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'nde iki aşiret arasındaki kan davasının başlangıcının anlatıldığı bölümde görürüz. Akçasaz bölgesindeki arazi paylaşılırken verimli toprakların çoğunun Sarıoğlu aşiretine verilmesi ve toprağı işgal etmesinler diye köylülerin de Akyollu arazisine sürülmesi coğrafya üzerindeki hâkimiyet kavgasının temelini oluşturur (s.118). Yani rekabetin çıkış noktası Anavarza yöresi üzerindeki çıkar ve iktidar mücadelesidir.

Peki, homososyal rekabet üçgenindeki arzu nesnesi kadın rolünü bir yöre, yer veya doğal çevre alıyorsa bu nesne nasıl cinsiyet kazanır? Doreen Massey'e (1994) göre mekân yalnızca fiziksel boyutuyla değil içerdiği toplumsal ilişkilerle de anlam kazanır. Mekânın kimliği, toplumsal hegemonik ilişkilerden etkilenir. Yani toplumsal söylemin mekâna yüklediği anlamlar ve mekâna içkin toplumsal pratikler mekânın kimliğini belirler. Cemil Schick (2001), "toplumsal cinsiyet ve özellikle cinsellik, toplumsal olarak kurulan mekânın temel (atfedilmiş) özneliklerindedir," (s.6) der. Ayrıca yine Schick'e göre mekân, toplumsal alanın atfettiğı bir kimliğe bürünmesinin yanında, toplumsal alanın bir bileşeni ve kurucusudur da (2001, s.5). Demek ki kaçınılmaz olarak toplumsal cinsiyet kimliğine sahip olan mekân hem toplumsal ilişkilerden etkilenerek kimlik kazanan hem de toplumsal alanda belirleyiciliğı olan bir fenomendir. *Akçasazın Ağaları*'ndaki doğal çevre de hem toplumsal pratiklerden nasibini alarak kimlik kazanır hem de cinsiyet de ihtiva eden bu kimliği sayesinde insan ilişkileri üzerinde belirleyici olur.

Mekânın cinsiyeti birçok teorisyenin gösterdiği üzere vardır ve üzerinde durulması gereken bir olgudur. Ancak doğal çevreye cinsiyet atfetmek başka soruları da beraberinde getirir. Coğrafyaya cinsiyet atfeden bakış; doğa/insan ikiliğini beslemek, yeniden üretmek, doğayı insan ediminin nesnesi konumuna indirgemek olarak görülebilir. Ancak mekân üzerine yürüttüğüm teorik tartışmada mekânın toplumsal olana dönük etkin karakterini vurguladım. Bu yönüyle doğal çevre, insandan ayrı duran, insanın nesnesi olarak var olan bir yer değil, aksine insana ait alanı da biçimlendiren bir etkidir. Yani doğa bu okumada insandan ayrıksı duran, onun nesnesi konumunda bir yer değil, insanı ve insanın faaliyetlerini de kapsayan hem insani faaliyetlerle şekillenen hem de insani faaliyetleri şekillendiren bir unsurdur. Dolayısıyla insan/doğa ikiliğinden konuşurken toplumsal cinsiyeti de buna dahil etmek son derece önemlidir. Doğanın, bu şekilde kadın olarak betimlenmesi erkeklikle doğa arasındaki ilişkiye dair anlamlı izler taşır. Val Plumwood, (1994) doğa/insan veya doğa/kültür ikiliğiyle erkek/kadın ikiliğinin birbirinden ayıramayacağını savunur çünkü insanın doğa üzerinde kurduğu egemenlikle erkeğin kadın üzerinde kurduğu egemenlik paraleldir. Yani insana gizli bir erillik atfedilirken doğaya da aynı şekilde bir dişilik atfedilir (s.19-39). Batı toplumlarında çok yaygın olan bu kadın/doğa özdeşliği kadın hareketiyle çevre hareketini birbirine kaçınılmaz şekilde bağlar. Ekofeminist eleştiri de bu ayrılmazlıktan hareketle çevre sorunlarına yönelik eleştiriyle kadın sorununun bir arada okunması gerektiğini çünkü iki sorunun da aynı ataerkil felsefenin birer sonucu olduğunu savunur (Legler, s.227-228). Dolayısıyla doğayla erkeklik ilişkisini ele alırken ekofeminizmin bu bakış açısının son derece faydalı olacağını düşünüyorum.

Romanda doğal çevrenin bu şekilde kadın olarak tasviri, özellikle serinin ikinci romanı *Yusuşuk Yusuf*ta iyice belirgin hale gelir. *Yusuşuk Yusuf*ta anlatı *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'nden farklı olarak iki beyin mücadelesinden çok yöredeki ekolojik ve toplumsal dönüşüm üzerinde durulur. Sanayileşmeyle talan edilen coğrafya, herkesin üzerinden para kazanmak için elde etmeye çalıştığı bir arzu nesnesine dönüşür. Bu arzu nesnesi sık sık kadına benzetilir. Doğal çevrenin *Akçasazın Ağaları*'nda kazandığı cinsel kimliğinin üzerin-

de duran Berna Moran (1990), toprağın hep şehvetli bir dişi olarak betimlendiğini söyler (s.123). Toprak, “uzanıp çırılçıplak yatmış bir genç kız” (Kemal, 1980, s.66) olarak görülür. Toprakтан bahsederken Muzaffer'in ağzı sulanır (s.67). Mahir Kabakçioğlu için toprak, yumuşaktır, esmerdir ve gebedir (s.69). Habip Usta toprağı sürerken taze toprağın kokusundan kendinden geçer, mest olur. Kendisini “on yedi yaşında balık etli, el değmemiş bir bakirenin koynundaymış, onunla yatıyormuş sayar[.]” (s.457).

Yusufçuk Yusuf'un geçtiği zaman diliminde Akçasaz bataklığı fazladan tarım arazisi elde etmek için kurutulur. Köylüler, ortaya çıkan topraklardan pay almak için adeta birbirleriyle yarış ederler. Toprak ağalarınınsa derdi derebeylerin topraklarını bir şekilde ele geçirmektir. Beylerse *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'ndeki kan davasını devam ettirirler ki bu kan davasının temelinde yöreye hâkim olma kaygısı vardır. Yani sürekli dişiliği vurgulanarak kadınsı bir mekân olarak inşa edilen doğal çevre, herkes için olduğu gibi Derviş ve Mustafa için de arzu nesnesi özelliği taşır.

Yusufçuk Yusuf'ta Akçasaz'ın tahrip edilmesi üzerinde durulurken bir yandan Derviş ve Mustafa beylerin öyküsü de devam etmektedir. Ancak *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'nde her zaman karşımıza çıkan yoğun öfke ve şiddet, *Yusufçuk Yusuf'ta* ilginç şekilde kırılır. Romanın daha ilk kısımlarından itibaren Derviş Bey, Mustafa Bey'in konağına gitmeye başlar. Üç gün üst üste oraya gidişi şu şekilde anlatılır:

Atının başını çevirdi, birden Akyollu konağına sürdü. Akşamdan kalmış bir gaz lambası ala şafakta ölgün ipiliyordu. Gözünü ışığın ipilediği pencereden uzun bir süre alamadı. Çınarın dibinde duruyordu. Seher yelleri esinceye kadar orada bekledi. Şafak sökerken atının başını konağına çevirdi, yukarıya çıktı, kendini yatağına attı, günlerdir, aylardır uyumuyordu. İçindeki boşluk, unuttuğu şey gittikçe büyüyordu. (...) İkinci vakti uyandı. (...) Akşamı zor etti. Gün kavuşurken koşarak merdivenleri indi, atı hazırdı, atladı, doldurdu, geldi çınarın dibinde, dünkü durduğu yerde yüreği çarparak durdu. (...) Üçüncü gece çınarın altında durmadı, onu bir şeyler konağın, ölgün ışığı titreyen penceresine biraz daha çekti. Bu sefer suyun kıyısındaki bir kavağın altındaydı. (Kemal, 1980, s.12-13)

Derviş'i Mustafa'nın konağına çeken şeyin bir boşluk hissi, unuttuğu bir şey olduğu anlatıcı tarafından aktarılır. Sonrasında Derviş'in meşhur al atı ölür ve bu Derviş'e iyi gelir. Anlatıcı, "Belki de unuttuğu ölümdü," (Kemal, 1980, s.14) der. *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'ndeki bir çatışmada yine Derviş'in yağız atı, bu kez Mustafa tarafından vurularak ölür. Derviş, "İnsan ağızsız dilsiz hayvana kıyar mı? Öldürdün Mustafa Bey, öldürdün atımı, bu senin soyuna yakışır mı? (...) Hiçbir zaman da atın tarafımdan öldürülmeyecek." (Kemal, 1977, s.239-240) diyerek Mustafa'nın yaptığını aşağılar. Son kurduğu cümleyle de kendi üstünlüğünü ilan eder. Atını öldürmesi rakibini onursuz, kendisini onurlu bir konuma taşıyıp erkekliğini okşar. Yine atının ölmesi ona bu hissi hatırlatmış olacak ki iyi hisseder. Ancak bu kez atını vuran kimse yoktur, Çukurova'ya at vebasılığı gelmiştir. Bataklığın işlenmesiyle artan sivrisinekler; ovaya hastalık yayar, atlar topluca ölür, kartallar sapır sapır gökyüzünden dökülür. Derviş'e ilk anda iyi gelen, erkekliğini hatırlatan bu ölüm, aslında erkekliğinin yitip gitmesine neden olacak olayların ilanı gibidir. Zira o zamana kadar Akçasaz üzerinden kurulan hegemonik erkek kimliği Akçasaz'ın tahribiyle zedelenecektir.

Aslında bu tahribatin beyler üzerindeki yıkıcı etkisi daha *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'nin on birinci bölümünden sezdirilir:

Bütün bu işler olur, Akçasaz yağma edilir, topraktan mantar gibi yeni zenginler, Ağalar, çeltikçiler türerken Derviş Beyle Mustafa Akyollu işte bu haldeydiler. Birbirlerine düşmüşler, dünyadan habersiz kendi dünyalarına kapanmış, bir ölüm kalım savaşındaydılar. Akçasaz taşmış, onların gırtlaklarına sarılacak hale gelmiş, onlar görmüyor, duymuyor, bilmiyorlardı. (Kemal, 1977, s.138)

Akçasaz olmasa da Akçasaz'ın kapitalist düzenin inşası ve tarımında sanayileşmeyle birlikte gelen yıkımı gerçekten beylerin gırtlaklarına sarılır. Derviş'in boşluk hissi erkeklik iktidarını yavaş yavaş kaybetmesinden ileri gelir. Bu kaybın altında da iki neden yatar. Biri Derviş'in hegemonik erkekliğini inşa etmesini sağlayan arzu nesnesinin, Akçasaz'ın yok oluşu, diğeri de yine kendi erkekliğini kurarken onayını alma gereği duyduğu bir diğer erkekliğin, Mustafa'nın erkeklik kaybıdır.

Akçasaz'ın yok edilişi dönemin politik iklimindeki değişimin bir sonucudur. Kapitalist düzenin hâkim hale gelmesiyle feodal düzen yavaş yavaş yıkılmaya başlar. Bu değişimi yansıtan iki önemli karakter Mustafa'nın oğlu Memet Ali'yle Derviş'in oğlu Muzaffer'dir. Kan davasına rağmen birbirleriyle görüşürler. İki de yeni düzene ayak uydurmuştur. Para hırsıyla ellerindeki toprakları babalarına zorla sattırmaya, fabrika kurmaya çalışırlar. Aslında Memet Ali ve Muzaffer'in babalarına karşı bu mücadelesi de onlar için bir erkeklik inşasıdır. Hultman ve Pulé (2018), sanayileşme sonrası hegemonik erkekliğin bir çeşidi olarak endüstriyel, ekmeğini kazanan erkeklik tipinin doğduğunu öne sürerler. Endüstriyel erkek, üretim araçlarına hâkimdir ve bundan gelir elde ederek hegemonyasını para üzerinden kurar. Sanayileşme sonrası gelir elde etme pratikleri genellikle doğal kaynakların sömürüsüne dayandığından, hegemonik erkeklik yalnızca kadınlar ve diğer erkekler üzerindeki bir tahakküm değil aynı zamanda doğa üzerindeki tahakkümü de kapsar (s.40-45). Demek ki Memet Ali ve Muzaffer'in yaptığı yeni hegemonik erkek kimliğine uyum sağlamak, bu yönde bir tahakküm kurmaktan ibarettir. Daha çok para kazanma hırsıyla bataklığı kurutup daha çok arazi sahibi olmak tek gayeleri halini almıştır.

Berna Moran, (1990) Akçasaz'ın ve beylerin yıkımını yeni kapitalist düzenin ve ağalık kavramının gelişi üzerinden okur. Ona göre tarımdaki sanayileşme ve politik iklimdeki dönüşüm asıl faillerdir. Moran'ın ekonomik ve politik dönüşümle ilgili söyledikleri yadsınmaz ancak erkeklik ve doğa üzerinden yapılan okuma, hegemonik erkekliğin de bu yıkımda büyük rolünün olduğunu ortaya koyacaktır. Hegemonik erkekliğin doğa üzerindeki yıkımının üzerinde duran Connel'a (2017) göre hegemonik erkekler, rekabetçi ilişkilerden galip çıkıp iktidar kurmaya kendilerine o kadar kaptırırlar ki bu yolda pek çok yıkıma yol açarlar. Yıkıp geçtikleri arasında en değer verdikleri de yer alabilir (s.6). Memet Ali ile Muzaffer'in hegemonik erkekliklerini inşa edişleri Derviş'le Mustafa'dan farklıdır. Artık namus, sahiplenme, şiddet gösterme gibi araçlarla hegemonya kurmak mümkün değildir. Hultman ve Pulé'nin (2018) bahsettiği yeni erkeklik tipi bambaşka bir iktidar aracı gerektirir: Para. Ekonomik güç artık her şey demektir ve ekonomik güç kazanmak için arazi gerekir.

Gereken arazinin sağlanması da yüzlerce canlı türüne ev sahipliği yapan Akçasaz bataklığını kurutmada bulurlar.

İki nesil arasındaki hegemonik erkeklik tipindeki bu farklılaşmayı kabul edersek erkeklik ve doğa ilişkisiyle ilgili bir paradoksun da üzerinde durmamız gerekiyor. Plumwood'un (1994) bahsettiği gibi, erkek geleneksel olarak kültür ve akılla ilişkilendirilirken bir yandan da üstüne doğanın koruyucusu, sahibi gibi roller atfedilir. Leo Marx, (aktaran Allister, 2004) geleneksel olarak doğanın karşısında konumlandırılan makine ve teknolojinin erkeklik inşasındaki önemini altını çizer. Marx'a göre doğaya zarar veren, ormanları tahrip eden makineleri kullanarak pasif, kırılabilir ve dişil tahayyül edilen doğaya zarar vermek erkeklik inşasında önemli bir unsurdur. Marx'ın büyük makinelerle erkeklik arasında kurduğu ilişki Memet Ali'nin traktör merakıyla romanda kendini gösterir: "Traktör delisi Memet Ali. Her gün bir renk traktör getiriyor kapıya. Gidiyormuş acenteye, sabahtan akşama kadar sevdalı gibi o traktör senin, bu traktör benim okşuyormuş. Bizim oğlan Memet Ali kız okşar gibi traktör okşuyormuş," (Kemal, 1977, s.204). Bu kadar traktörle ne yapacağı sorulduğunda verdiği cevapsa Marx'ın kurduğu makine-erkek-doğa ilişkisini destekler niteliktedir. Babası bunca traktörle ne yapacağını sorduğunda, "Toprağı süreceğim baba. Ekin biçeceğim. Pamuğum olacak. Tüm Anavarza ovasını süreceğim. Şu bataklığı kurutacağım. Benim olacak," der (s.204). Görüldüğü üzere yeni hegemonik erkeklik tipi için traktör doğa üzerinde egemenlik kurmanın bir aracıdır. Fakat asıl ilginç olan Memet Ali'nin kendini tüm bataklık yöresinin sahibi olarak görürken aynı zamanda bataklığı kurutma hayali kurmasıdır. Mark Allister, (2004) erkeğin hem doğanın koruyucusu ve efendisi hem de kendini var etmek için onu yok eden güç olarak inşa edilmesini üzerinde durulması gereken bir paradoks olarak yorumlar. Derviş'le Mustafa kendini Akçasaz üzerinden tanımlayan, kendinin onunla özdeşleştiren, rekabetini onun üzerinden kuran iki figürken, sonraki neslin hegemonik erkeklikleri olan oğullarının kendi erkekliklerini tam tersi şekilde doğayı tahrip edip çıkar sağlayarak kurmaları tam da bu paradoksa işaret eder. İki farklı hegemonik erkeklik tipi, doğayla farklı şekillerde ilişki kurar. İkincisinin kurduğu ilişkinin yıkıcı tarafı *Yusufçuk Yusuf*'un temel meselesidir.

Ekonomik çıkar için bataklığı kurutma çalışmaları başlamıştır fakat daha bataklık tümüyle kurumamışken bile yıkıcı etkiler açıkça görülmeye başlar. Derviş'in iç konuşmalarından biri, yöredeki doğal tahribatı gözler önüne serer:

Kartal ölüleri ovaya tarlalarca serildi, at ölülerinin yanına. Sonra kurt, çakal, tilki ölüleri görüldü onların yanlarında. Ve Çukurova göğünde bir tek kartal gözükmüyor, bir tek karakuş, bir tek doğan... Bir kurt, bir tek tilki. Atlılarla birlikte kartallar, çaylaklar, karakuşlar da gittiler. Kurtlar, tilkiler, sırtlanlar, çakallar da... "Kartallar da," dedi Derviş Bey. "O iyi insanlar, o güzel atlara... Kartallar, kartallar da... Bir ulu karanlığın, bir yıkımın içindeyiz Mustafa," dedi Derviş Bey. (...) "Ne yapmalı, ne yapmalı? "Yakında bir kuru toprak kalacak, bir de bomboş gökyüzü. Ne ot, ne çiçek, ne çalı, ne ağaç, ne kurt kuş, ne börtü böcek..." (Kemal, 1980, s.16-17)

Anavarzadaki ekolojik yıkım Derviş'in içindeki boşluğu gittikçe artırır. İlk roman boyunca şehvetli, cazibeli bir biçimde betimlenen coğrafya, artık cazibesini kaybetmiştir. Sedgwick, (1985) eril homososyal rekabetin hegemonik erkekliği beslediğini söylüyordu. Öyleyse arzu nesnesi konumundaki doğal çevrenin tahribatıyla bu üçgenin dağılışı Derviş'in hegemonik erkekliğini de krize sürükler. Elde etmek için savaştığı, kimliğini kurmasında etkin rol oynayan Akçasaz artık eskisi gibi değildir. Bu, iki beyin arasındaki rekabete dayalı homososyal bağın da dönüşümünü beraberinde getirir.

Akçasaz bataklığını kurutup tarıma açmak için hummalı bir çalışma sürmekte, suları boşaltmak için kanal inşa edilmektedir. Çalışmaların yapıldığı yerdeki makinaları hevesle izleyen köylüler, bataklığın kurumasıyla açığa çıkacak toprağın ne kadar verimli olacağını düşünerek kendilerinden geçerler. Onlar için makinalar ovanın, bataklığın, kendilerinin bir parçası oluverir hemen (Kemal, 1980, s.655). Anlatıcı, köylülerin bu büyülenmiş, zengin olma hayaliyle kendinden geçmiş hallerini betimledikten sonra araya girerek bataklık kuruduktan sonra ne olacağıyla ilgili yorum yapmaya başlar. "Şu bataklık kuruyunca yerinden neler çıkacaktı, balıklar kuşlar arılar ne olacaktardı? Ya öteki hayvanlar, ya bataklığın evranları, her gün, gün ağarırken sazlığın üstüne ağır bir bulut içinde inen..." (s.656). Anlatıcının bu müdahalesi açıkça bir dışarıdan bakış, ekolo-

jik duyarlılığa sahip bir sestir. Bataklığın kurumasıyla oluşacak ekolojik tahribatın insan ve insan dışı tüm canlılar için yıkıcı olacağını haber verir adeta. Bu yıkım hegemonik erkekliklerini yavaş yavaş kaybeden Derviş ve Mustafa beyler içinse her şeyin sonu anlamına gelmektedir. Roman boyunca gittikçe küçülen, ezilen, perişan hale gelen, hegemonik erkekliklerini kaybeden iki beyin bu düşüşleriyle Akçasaz'ın tahribatı sürekli paralel ilerler.

Derviş'in erkeklik krizi hem Akçasaz'ın tahribatı hem de ağalara karşı güç mücadelesinde yenik düşmesiyle derinleşip içindeki boşluk arttıkça gördüğü yerde öldürmek istediği rakibine karşı beslediği düşmanlık yerini onu görme arzusuna bırakır. Bunun bir sebebi de Mustafa'nın hastalanıp yatağa düşmüş olmasıdır. Onun erkeklik derecesiyle kendininkini inşa eden, ona hakaret edilince kendine edilmiş sayan Derviş, rakibinin sağlığını ve fiziksel kapasitesini yitirşine inanmak istemez. Sonunda konağına gidip Mustafa'yı görür. Aralarında bir konuşma olmaz ama silahını Mustafa'ya doğrultup bekler, sonra çıkıp gider. (Kemal, 1980, s.20-21) Bu kısımda Akyollu Mustafa, anlatıcı tarafından hep ölü olarak anılır. Her şeyini kaybetmiş, düzene yenilmiştir. Derviş için onu öldürmenin artık bir anlamı yoktur. Tersine, birbirlerine karşı sempati duymaya başlarlar. *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'nde azılı düşmanlar olarak karşımıza çıkan beyler, *Yusufoçuk Yusuf*'ta yeni düzenin ve onun beraberinde getirdiği yeni hegemonik erkeklik tipinin ortak kurbanı olarak yer bulurlar.

Akyollu Mustafa yaşlılıktan ve hastalıktan dolayı elden ayaktan düşmüş, hasta yatağına mahkûm haldedir. Kudretini kaybetmiş halde de olsa yeni düzene karşı direnmeye çalışır ancak elden ayaktan düşmesiyle iktidarını tamamıyla kaybetmiştir. Oğlu Memet Ali, kasabanın zenginleriyle ortaklaşa yatırımlar yapma niyetindedir. Sermaye elde etmek için ne var ne yoksa satmaya girişir. Çiftlikteki her şeyi satıp savar. Mustafa Bey'i çocukları, karısı, yandaşları, hizmetçileri, çevresindeki herkes terk edip şehre göçer. Memet Ali sık sık babasına gelip kalan mallarını satması için yalvarır ancak ikna edemez. Sonunda ikna etmekten vazgeçip başka bir yol seçer: "Memet Ali umudu kesince bir takım kâğıtlar getiriyor, babasının elini yorganının altından alıyor, kâğıtlara imzasını attırıyordu." (Kemal, 1980, s.15) Mustafa'nın yaşlılık ve hastalıkla birlikte bedensel yeti-

lerini kaybetmesi, elinde kalan son iktidar alanı olan maddiyatı da ondan alır. Oğluya sattırdıklarıyla kasabanın ileri gelenlerinin arasında yer edinir, saygınlık kazanır. Yeni düzende tutunmak için endüstriyel erkekliğini inşa edip maddi gücüyle bir iktidar alanı kurar.

Bu sırada Derviş, Mustafa kadar kötü durumda değildir, hâlâ ağalara ve oğlu Muzaffer'e direnmektedir. Muzaffer'se Memet Ali ile görüşmekte, hatta fabrika kurmak için ortak olmaktadır. Babasının güçsüzlüğünden yararlanıp sattıklarıyla zenginleşen Memet Ali, fabrikada büyük hisse sahibidir. Muzaffer ise bu noktaya erişebilmek, mallarını satıp aynı zenginliğe ulaşabilmek için babasıyla mücadele, babasının düşmanı olan ağalarla dayanışma halindedir. Bir gün bu ağalardan biri olan Ala Temir, Derviş'le bir tarla üzerine pazarlık yapmak için konağı ziyarete gelir. Derviş, hareketleri ve konuşmasıyla Ala Temir'e tepeden bakmaya, üzerinde hâkimiyet kurmaya çalıştıkça Muzaffer sinirlenir: "Muzaffer babasının Temir Ağaya karşı böyle konuşmasına çok kızdı. Ne hakkı vardı onun Çukurovanın bu bir numaralı iş adamına karşı böyle davranmağa, tepeden sallamağa? Kim oluyordu o? Altı üstü çökmeye yüz tutmuş bir derebey artığı. Derebey de değil batıdakiler gibi, uydurma bir şey..." (Kemal, 1980, s.634). Muzaffer'in babasını tanımlayışı gerçekten de geleceğin habercisidir, o da Mustafa gibi yıkılacak, elindekileri kaybedecektir. Bu satış görüşmesi Derviş için bir dönüm noktası olur. Sonunda karşı koyamayıp tarlayı istediğinden aşağı bir meblağa satar. Karşı koyamayıp tarlayı satmasından dolayı utanç içindeki Derviş, anlatıcının tabiriyle can çekişir gibidir, sesiye ölü gibidir (s.639). Derviş, Mustafa'nın yanına gittiğinde hasta yatağındaki Mustafa'yı ölü olarak betimleyen anlatıcı, bu satıştan sonra ilk kez Derviş'i de ölümlerle birlikte anmaya başlar. Düzendeki değişimin yanında hastalık ve yaşlılık şartlarıyla da erkekliği iyice zedelenen Mustafa'nın, erkeklik kaybından sonra ölü olarak tasvir edilmesinin önemli olduğundan bahsetmişim. Anlatıcı bu kez Derviş'ten de aynı şekilde bahsettiğine göre Derviş için de bir erkeklik yitimi söz konusudur.

Derviş'in tarlayı satmaya direnmesiyle Akçasaz'ın kurutulması işlemi aşağı yukarı aynı zaman dilimine denk gelir ve yine iki yoldaş tür arasında bir kader ortaklığı kurulur. Akçasaz bataklığı kurdukça açığa çıkan yeni topraklar şu şekilde anlatılır:

Yabanıl toprak renk renk, boy boy traktörlerin çektiği kötenlerle ölüm kalım savaşındaydı. Kendini ele vermemek, insanoğlunun demirine, traktörüne kul köle olmamak için var gücüyle dayatıyordu. Ama yenilecekti. (...) Bu, toprağın ilk direnişidir. Bekaretini vermek istemezcesine direten bir kızın korkuyla kendisini sakınmasıdır. Gelecek yıl olgun, güzel, uysal, sıcak, şefkatli bir kadın gibi kendisini verecektir. (Kemal, 1980, s.421)

Görüldüğü üzere toprağın insan tahribatına karşı direnişiyle Derviş'in yeni düzene ve onun temsilcisi olan yeni hegemonik erkekliklerine karşı direnişi arasında açık bir paralellik vardır. Ancak anlattıcı, ikisinin de sonunda pes ettiğini kabul eder. Derviş için pes etmek eril iktidarını yitirmek anlamına gelir.

Bu yitimin son tarlanın satışı yüzünden olması beylerin çevreleriyle ve toprakla kurdukları bağla ilgili önemli ipuçları içerir. Aralarındaki arzu nesnesi konumundaki toprak onlar için ekonomik değerden çok daha fazlası, eril kimliklerini inşa etmelerindeki bir araçtır. Zira toprağın yine bakire bir kadın olarak nitelenmesi de homososyal arzu üçgenindeki kadın rolünde oluşuna bir başka işarettir. Anlattıcı, toprağın dirense de sonunda teslim olacağı ve yeni düzen için meyve vereceğini vurgular. Toprağın bu şekilde yenilmesi demek onu arzu nesnesi olarak gören iki erkek karakter için de rekabet edecek bir şey kalmaması demektir. Oğlunun tüm toprağını satmasıyla Akçasaz üzerindeki egemenliği sona eren Mustafa'nın yanına bu kez Derviş de eklenir. İkisini birbirine düşman eden ortak arzu nesnelere ikisi için de artık yoktur. Toprakların satılması aynı zamanda Akçasaz'ın yeni düzenin temsilcilerinin eline geçmesi ve sanayileşmeye açılması anlamı taşımaktadır. Yani tarlaların satışı Akçasaz'ın tahribatıyla doğrudan ilişkili, Akçasaz'ın tahribatı da beylerin çöküşleriyle doğrudan ilişkilidir.

Düşmanlığın sebebi ortadan kalkınca Derviş'le Mustafa arasındaki ilişkinin vardığı nokta romanın kapanışındaki en çarpıcı sahnelerinden birinde belirginleşir. Satış sonrasında utancından yerin dibine giren Derviş Bey, yine soluğu Mustafa Bey'in konağında alır. Bu kez kendi halinin farkına varmaya, rakibiyle kendini özdeşleştirmeye başlayacaktır. Konağa karşıdan bakınca perişan bir halde olduğunu görür. Ortada artık "onulmaz bir yıkım" olduğunu düşünür. Sonra kendi kendine: "Onu görmeli, onu görmeliyim, neye mal

olursa olsun bugün, bu perişanlıkta onu görmeliyim,” (Kemal, 1980, s.645) der ve içeri girer. Merdivenleri çıktığı sırada düşmanının ölmüş olabileceğini düşünüp korkuya kapılır. “Ölmüşse eğer, kurtlanmış şişmişse onun cenazesini ben kaldırıyorum, en güzel törenlerle, yiğit, onurlu düşmanımın,” diye düşünür, “O ölmekle benim de yarım öldü demektir. Ne tuhaf, ne deli bir dünya,” (s.645). Mustafa'nın ölümünün kendisi için anlamını açıkça ifade edişi kendi kimliğini onun üzerinden kurduğunun bir itirafıdır aslında. Bu kez Mustafa Bey'in hali çok daha uzun, çok daha dramatik tasvir edilir:

[L]imon gibi sararmış, kirli yeşil, üç aylık sakallı, kırçıl, diken diken tozlu sakalları, uzamış ölü yüzüyle, kirpikleri hiç kıpırdamadan, çatlama dudakları, incelmış, karanlık bir çizgi gibi, burnu da incelmış, kemiği görünür gibi ince, uzamış, sivri çenesi çıkmış, burnunun yoresinde sinekler dönüyor, gırtlak kemiği boynu ikiye ayırmış, ellerinin kemiği çıkmış, elmacık kemikleri dışarı fırlamış, gözleri çukurda, pörtlek, cansız, pörsümüş, cansız, ölü koyun gibi[.] (Kemal, 1980, s.646)

Bu kez ölü olarak tasvir edilen Mustafa'nın yanında henüz iktidarını kaybetmemiş bir Derviş yoktur. Öyle ki Mustafa'nın gözlerindeki bakış alaylıdır. Hem kendiyse hem dünyayla hem de Dervişle alay ediyordur (Kemal, 1980, s.646). Derviş bu alaycılık karşısında ne yapacağını bilemez. Uzun zamandır ölü olarak baktığı adamla aynı durumda olduğunu fark eder. İki karakterin aynı sistemin kurbanı olarak çöküşleri dışardan bir göz tarafından da onaylanır. Zengin ağalardan biri olan Mahir Kabakçioğlu, Memet Ali'yle Muzaffer'in dost oluşu üzerine, Derviş'le Mustafa'yı düşünür. “Ve Derviş Beye, can düşmanı, onu aşağılayan Derviş Beye, içindeki acıyı söküp atmasa da bütün bütün, acımağa başladı. Hele Akyollu Mustafanın hali beterin beteri idi. (...) Derviş Bey artık kimdi, ölse de yaşasa da ne olurdu sanki, bitmiş bir kişi. Ha varlığı ha yokluğu...” (Kemal, 1980, s.661). İki beyin de hegemonyalarını ne denli kaybetmiş olduklarının göstergesidir bu acıma.

Akçasaz'ın kuruyup yok olmasıyla ortak arzu nesnelere de yok olan beyler için ortada rekabet edecek bir şey kalmamıştır artık. İşte *Demirciler Çarşısı Cinayeti* boyunca birbirini öldürmek için ellerinden geleni yapan iki beyin *Yusufçuk Yusuf*taki yakınlaşmalarının sebebi budur. Homososyal rekabetin kaynağı ortadan kaybolunca

düşmanlık duygusu da azalır. Romanın kapanışıysa meseleyi çarpıcı olan asıl noktaya taşır. Sarıoğlu Derviş Bey, Akyollu Mustafa'yı görmeye son bir kez daha gider. Anlatıcı iki düşmanın bu son buluşmasını şöyle aktarır:

Al atlı adam gözlerini kırpmadan bu adama bakıyordu. Acımakla, şefkatle, pişmanlıkla, belki de sevgiyle. Gözleri kapalı ölü gibi uzanmış yatan bunu biliyor, yüreğinde duyuyor, kalkıp bu adamın boynuna sarılmak geçiyordu içinden. (...) Sonunda al atlı adam elini uzattı onun saçlarını, alnını yüzünü okşadı. Eli geldi, mahzun yatan ellerin yanında durdu, usul usul elleri birleşti, sıcacık, birbirlerinin ellerini sıktılar. İlk olarak yatan adam gözlerini açtı, sevgiyle, minnettarlıkla göz göze geldiler, belli belirsiz birbirlerine gülümsediler. (Kemal, 1980, s.687)

Berna Moran, (1990) bu sahneyi iki beyin gençliklerinde karşılaşıp ellerini ateş tutmuş gibi çektikleri sahneye karşılaştırır ve düşmanlığın yerini sevginin aldığını söyler. Tasvirlerden de anlaşılacağı üzere yoğun, içten bir sevgi ilişkisi baş göstermiştir romanın sonunda. Uğruna rekabet ederek hegemonik erkekliklerini inşa ettikleri Akçasaz'ı kaybeden iki bey, düşmanlıklarını da kaybederler. Ancak aralarındaki homososyal bağ farklı bir şekil almış olur.

Romanın sonunda Mustafa ölürken Derviş çekip gider. Ölüm ve çekip gitme anlarında Akçasaz'ın rolü yine önemlidir. Mustafa, konağının yıkılacağını öğrenince Akçasaz'a gider. Gün doğana kadar nereye gideceğini bilemeden döner durur, sonra da usulca "cansız bataklığa kay[ar.]" (Kemal, 1980, s.717). Derviş ise atını Akçasaz'a doğru dörtlü sürer. O sırada kanal açılmış, bataklığın suları hızla Ceyhan ırmağına akmakta, yani Akçasaz ölüp gitmektedir. Derviş, yine Akçasaz'ın peşinden gider ve atını Ceyhan ırmağına doğru sürer. Haraway, (2003) yoldaş tür kavramıyla türlerin kaderleri arasındaki ortaklığa vurgu yapıyor, birbirlerini inşa ettiklerini söylüyordu. Kapanıştaki bu özdeşlik, yoldaş iki türün nasıl birbirlerine bağımlı oldukların bir örneğidir. Birbirine temelden bağlı olan, aynı ekosisteme dahil iki varlığın beraber yok oluşlarını anlatan *Akçasazın Ağaları* böylece doğa/insan ikiliğini sorgulayacak bir okuma sunmuş olur. Derviş ve Mustafa'nın toprakla ve doğayla kurdukları ilişki toplumsal cinsiyetle doğanın aslında ne denli iç içe meseleler olduklarını tekrar düşünmek için de önemli bir başlangıç noktası

niteliğindedir. Sonradan değişen düzen ve ana karakterlerin başına gelen yıkım, hegemonik erkekliğin doğayla kurduğu ilişkinin çok yönlülüğüne de dikkati çeker. Derviş ve Mustafada görüldüğü gibi hegemonik erkeklik kendini inşa ederken doğaya bel bağladığından doğanın tahribatından ilk önce etkilenecek kadar kırılığandır. Fakat aynı hegemonik erkekliğin farklı bir dönem ve şartlar altındaki inşası bu kez doğanın yıkımına ana sebep olur. Dolayısıyla ekolojik krizi ve doğa/insan ikiliğini düşünürken toplumsal cinsiyeti de buna dahil etmek gelecekteki çalışmalar için önemli imkânlar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Allister, M. (2004). *Eco-man: New Perspectives on Masculinity and Nature*. Virginia: University of Virginia.
- Bird, S. R. (1996). Welcome to the Men's Club. *Gender and Society*, 10, 120-132. <https://www.jstor.org/stable/189829>.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası*. Çev. Başak Ertür. İstanbul: Metis.
- Connell, R. (1987). *Gender and Power*. Cambridge: Polity.
- Connell, R. (2017). Foreword: Masculinities in the Sociocene. *Transformations in Environment and Society*, 4.
- Erol, M. ve Özbay, C. (2013). 'I haven't died yet' Navigating Masculinity, Aging and Andropause in Turkey. Antje Kämpf ve diğer (Ed.), *Aging Men, Masculinities and Modern Medicine*. Routledge.
- Gibson, C. (2014). Cowboy Masculinities: Relationality and Rural Identity. *Masculinities and Place*. A. Gorman-Murray ve P. Hopkins (Ed.), Farnham: Ashgate.
- Haraway, D. (2003). *The Companion Species Manifesto*. Chicago: Prickly Paradigm.
- Hultman, M. ve Pulé, P. M. (2018). *Ecological Masculinities*. New York: Routledge.
- Legler, Gretchen T. (1997). *Ecofeminist Literary Criticism. Ecofeminism Women, Culture, Nature*. Ed. Karen J. Warren (Ed.), *Bloomington ve Indianapolis: Indiana University*.

Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*. Minneapolis: University of Minnesota

Messerschmidt, J.W. (2019). *Hegemonik Erkeklik Formülasyon Yeniden Formülasyon ve Genişleme*. Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnişiyatifi (Çev.). İstanbul: Özyeğin.

Moran, B. (1990). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: İletişim.

Plumwood, V. (1994). *Feminism and the Mastery of Nature*. London and New York: Routledge.

Sancar, S. (2020). *Erkeklik: İmkânsız İktidar*. İstanbul: Metis.

Schick, İ.C. (2001). *Batının Cinsel Kıyısı*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.

Sedgwick, E. K. (1987). *Between Men English Literature and Homosocial Desire*. New York: Columbia University.

Yaşar Kemal. (1977). *Demirciler Çarşısı Cinayeti*. İzmir: Cem.

Yaşar Kemal. (1980). *Yusufçuk Yusuf*. İstanbul: Tekin.